

„DEZVOLTAREA DURABILĂ”, ÎN CONTEXTUL IDEALULUI EDUCAȚIONAL ȘI AL GESTIONĂRII SPAȚIALE A TERITORIULUI

Av. George VLĂESCU

Abstract

By dismantling the legal and pedagogical realities of Romanian education, which drew their sap from traditional principles and values, the European establishment has imported in recent decades new styles, trends, ideologies and axioms in order to create, with the help of official education, a new model of personality.

A model of the educable who is predisposed, in exchange for his own freedom, to accept the ideas of the "great" projects of globalisation and of "sustainable development" that prescribe his living space, his recipe for food, air and water, the lanes to travel and even the way to think.

Keywords: *education, sustainable development, globalism, law, spatial planning, urbanism.*

1. Preliminarii

Istoric și congenital, zbuciumul ființei umane și-a avut dintotdeauna resortul motivațional în dorința universală de atingere a *stării de bine*, începând desigur cu acele cerințe indispensabile subzistenței umane și continuând cu sporirea indefinită a confortului de viață. Cerințe care s-au bucurat de o recunoaștere permanentă în sfera teoriilor/școlilor dreptului, dar care au fost abitir dejucate de către establishment-ul economic și politic. În special în cadrul unor politici și activități de legiferare (cu precădere fiscală și comercială) care, în anumite epoci, au atins cote triviale, evident cu concursul întreținerii la nivelul straturilor sociale majoritare a unei culturi civice și morale precare. O cultură care, asemenea societății noastre contemporane, a fost modelată în sensul exploatării și controlului și, evident, al resemnării omului față de inechitățile și neajunsurile cotidiene, adică o „*cultură a supunerii și a acceptării*”¹.

¹ Pentru mai multe detalii, Preda, C. *Introducere în știința politică*. Ediția a III-a. București: Ed. Polirom, 2019.

Fiindcă în cele din urmă *starea de bine* a oricărei societăți, dincolo de dificultățile ei transgresive și de alunecoasele ei fundamente economice, culturale, juridice și politice, este o percepție socială. Ea depinde de nivelul calității educației fiecărui individ în parte. Lucru care s-a reflectat cu o nemiloasă lene și precizie și în geometria inegalităților sociale, în profilul moral al liderilor și mai ales, în ultimele decenii, în conținutul unei legislații neprietenoase și incomensurabile care a alterat profund ambientul biopsihosocial al drepturilor și libertăților umane. O problemă care îl aduce în actualitate pe Gustave Le Bon care, în celebra lucrare², apărută în urmă cu un secol, atrăgea atenția asupra faptului că destinele popoarelor sunt conduse de caracterele lor și nu de către instituții, legislații sau forme de guvernământ.³ Doar caracterele, spunea ilustrul psiholog, determină ascensiunea sau decăderea popoarelor, astfel că „*educația dată tineretului unei țări ne îngăduie să aflăm ce se va întâmpla, într-o bună zi cu acea țară*”⁴. De altfel, toate broderiilor și inegalitățile sociale, toate actele normative și curriculum-urile educaționale sunt produsele unei culturii (generate de un ideal educațional), adică ale acelei realități pe care Mircea Djuvara o găsea în urmă cu un secol ca fiind „...*cea mai puternică și cea mai interesantă în drept, cea mai pasionantă de studiat*”⁵.

De aceea, am spune că nu întâmplător rolul special deținut de educație în bunul mers al societății nu a fost niciodată tăgăduit de vechile filosofii, nici de religii și nici de tezele științifice ajunse astăzi sub patronajul capricioasei zeițe a „Rațiunii”. Educația a cărei forță edificatoare sau manipulatorie, după caz, rămâne intim și imprescriptibil legată de formarea voinței juridice, a jucat un rol central în schimbarea realităților sociale. Istoria însăși ne demonstrează că această veritabilă și vivantă piatră unghiulară a existenței este cea mai în măsură să modeleze caracterele, să creeze tipurile de personalitate, să dicteze standardele de trai, să hotărască destinele oamenilor și, implicit, șansele supraviețuirii lor pe mai departe.

Din nefericire însă, adeseori conceptualizată greșit, educația și-a pus o amprentă ireverențioasă pe interacțiunea omului cu semenii și cu natura înconjurătoare, ogindindu-se în nivelul de umanitate și chiar în standardul de trai.

Ori dacă admitem legătura de cauzalitate dintre educație, umanitate și standardul de trai, am putea spune că la scala istorică a umanității se pot configura 2 ipoteze: una intransigentă care să pledeze pentru ipoteza că adevărata istorie a umanității nu a început, și alta mai puțin intransigentă, care să susțină prezența umanității începând cu a doua jumătate a secolului trecut, odată cu spectaculoasa irupere la scară planetară a noii categorii juridice, *Drepturile Omului*; un concept

² „*Psychologie des Foules*”, tradusă *Psihologia mulțimilor*, a fost publicată pentru prima oară în anul 1895.

³ Gustave Le Bon. *Psihologia mulțimilor*. Traducere de Potcoavă I. București: Ed. Librex, 2022, pp.108-109.

⁴ Ibidem, p.122.

⁵ Djuvara, M. *Teoria generală a dreptului, vol. I*. București: Editura Librăriei Socec & Co., 1930, p. 105.

care, după toate probabilitățile, a încifrat cea mai profundă schimbare a axiologiei educaționale.

Raliindu-ne ipotezei mai optimiste, nu credem că e o greșeală în a susține că amprenta juridică a umanității își are rădăcinile conceptuale în revoluțiile burgheze arhetipale. Tocmai aceste revolte sociale și sufletești, animate de dorința de justiție și de recunoaștere a drepturilor firești ale omului (libertate, egalitate, inclusiv a dreptului la suveranitate al fiecărui popor), au pus bazele doctrinare îndelung așteptatelor drepturi postbelice.

O așteptare care nu a fost zadarnică din moment ce prognozele creionate de statisticile și tezele socio-juridice ne înfățișează drepturile omului ca pe un concept integrator, egalitarist, liberalist și progresist, menit să confere autenticitate dreptului postmodern și astfel să echilibreze balanța injustă a învechitelor și nedreptelor orânduiri istorice. Și totuși, un concept care pe cât de nobil și reverențios (mai puțin recunoscător față de Creator⁶) pe atâta de dificil de transpus în practică. Un concept care astăzi refuză să se mărginească la hotarele vieții de subzistență (dreptul la hrana, la adăpost, la libertate ș.a.m.d.), reînsufletind toate valorile latente, dar esențiale, ale demnității umane, indiferent de religie, naționalitate, etnie, sex etc. Ori toate aceste chestiuni au antrenat un conglomerat nesfârșit de teze antitetice, vapoaze și discursive, dar și un amalgam de acte normative internaționale, regionale și naționale care, cel puțin la nivelul percepției individului de rând, fac din drepturile omului un concept departe de a produce efectele scontate.

Important este că s-a ajuns până într-acolo încât, în lumina dreptului pozitiv și a seducătoarele devize utilitariste, statelor le revine astăzi sarcina asigurării calității vieții, inclusiv din unghiul buneii gestionării spațiale a teritoriilor. Lucru care presupune nu doar reconsiderarea relației dintre om și mediu/spațiu, ci și asigurarea unei educații de calitate. O educație care să-l înzestreze pe educabil cu o adecvată cultură morală și civică, în spiritul consolidării democrației participative și a respectării drepturilor și libertăților. Ori tocmai fezabilitatea unor asemenea dezi-derate relevă interesul prezentei lucrări, știut fiind faptul că ele suscită o cunoaștere temeinică (problematică ce în mod firesc ar trebui să reprezinte o prioritate a sistemelor educaționale), inclusiv sub aspectul înțelegerii și interiorizării echilibrului⁷ dintre drepturile individuale și cele colective. Obiective galante, dar complexe, care evidențiază necesitatea unei educații civice robuste, așezate pe principii juridice fundamentale și concise. Și, aici, ne referim cu deosebire la acele principii capabile *inter alia* să cimenteze în filosofia de viață a popoarelor noțiunile de *echitate* și de *buna-credință*, dar și cele 2 paradigme notorii ale dezvoltării

⁶ Thomas Jefferson, 6 Septembrie, 1789.

⁷ Categorie succesoare a drepturile revendicate în revoluțiile burgheze ale secolelor XVIII și XIX, drepturile omului s-au dezis în formularea lor postbelică de concepția religioasă (credința în Creator) care le fundamenta pe primele.

durabile: aserțiunea jeffersoniană potrivit căreia „nici o generație nu poate face datorii mai mari decât pot fi plătite pe durata propriei existențe”⁸ și, desigur, cea care fundamentează raportul Brundtland și care susține că nevoile prezentului⁹ trebuie realizate „fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi”¹⁰. Altminteri, nu s-ar justifica nașterea noțiunii de *dezvoltare durabilă*¹¹ în limbajul prolix al politicilor europene. Un concept tânăr, tranzitoriu, expansiv și deosebit de complex care, deși nu și-a clarificat statutul pe care-l revendică cu atâta fervoare în rândurile instituțiilor juridice, a devenit în ultima vreme teribil de zgomotos de la tribuna politicilor europene; politici care ne sugerează că acesta se bazează pe etică și educație și că abordează calitatea vieții umane și a mediului (înconjurător) din perspectiva politicilor economice, sociale, ecologice și culturale. Lucru salutar, dar încă nedemonstrat. De altfel, în cadrul acestui concept salutar se înscrie și rolul inițiativei cetățenești, o inițiativă care, în accepțiunea UE, reprezintă „instrumentul” de realizare a democrației participative¹², în măsură să stimuleze transparența, colaborarea și participarea cetățenilor la treburile publice.

Până aici, toate sunt bune și frumoase, de aceea nici nu ne surprinde că abordarea noțiunii de *dezvoltare durabilă* în cuprinsul politicilor și recomandărilor ONU și UE se anunță ca una de mare interes pentru România. În pofida faptului că, până în acest moment, noțiunea nu este amintită decât sporadic în legislația noastră națională, iar mai pe larg o găsim expusă în anexele câtorva acte normative administrative.¹³

În orice caz, noțiunea se dorește a fi un concept prefațat de grija societății față de mediu, educație și calitatea vieții umane și este definită ca fiind „un echilibru

⁸ Thomas Jefferson, 6 Septembrie, 1789.

⁹ Nevoile prezentului sunt înțelese ca premise ale sporirii calității traiului uman.

¹⁰ Raportul Brundtland, sponsorizat de NATO și prezidat de către prim-ministrul norvegian, Gro Harlem Brundtland, a fost publicat sub denumirea „Our common Future” (*Viitorul nostru comun*), în octombrie 1987, de către Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare (WCED), în presa Universității Oxford.

¹¹ Raportul Brundtland spune că „dezvoltarea durabilă este dezvoltarea ce satisface nevoile prezentului, fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi”, arătând totodată și modalitățile prin care dezvoltarea durabilă. Definiția dezvoltării durabile a fost preluată de art.5, alin.1, din Legea nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul, publicată în M. Of. al României nr. 373/10.07.2001, text potrivit căruia „deciziile generației prezente trebuie să asigure dezvoltarea, fără a compromite dreptul generațiilor viitoare la existență și dezvoltare proprie”.

¹² Instrument a fost introdus prin Tratatul de la Lisabona care a fost adoptat de Parlamentul European la data de 19 februarie 2008 și a intrat în vigoare la 1 decembrie 2009. De asemenea, instrumentul a mai fost dezvoltat și prin Linii directe pentru participarea civilă la procesul de luare a deciziilor politice, document adoptat de Comitetul de Miniștri al UE, la data de 27 septembrie 2017, la cea de-a 1295-a reuniune a delegațiilor miniștrilor.

¹³ *Dezvoltarea durabilă* a fost reglementată prin anexa H.G. nr. 1460/2008 pentru aprobarea Strategiei naționale pentru dezvoltare durabilă - Orizonturi 2013-2020-2030, aceasta din urmă abrogată și înlocuită de H.G. nr. 877/2018 privind adoptarea Strategiei Naționale pentru Dezvoltarea Durabilă a României 2030.

între aspirațiile cetățeanului născut liber, societatea de care depinde și prin care se definește și contextul care permite realizarea de sine”.¹⁴ Dincolo însă de maniera extrem de generală în care literatura definește noțiunea – generalitate care îngreunează stabilirea conținutului și a scopului – reținem că reglementările normative, în puținitatea lor, reușesc să-i dezvăluie adevărata finalitate. Una de sorginte americană. Și anume aceea de restructurare a instituțiilor politice, juridice, economice și culturale ale vieții umane în vederea înlesnirii procesului de globalizare/mondializare¹⁵. Un scop esențialmente politic „pavat” cu obiective generoase, precum creșterea nivelului de trai într-un ambient democratic-participativ sau, mai pe larg, un *trai edenic*, elixir din care nu lipsește libertatea și educația.

Tot din unghiul obiectivelor expuse, putem reține că noțiunea de dezvoltare durabilă urmărește reformarea personalității umane în acord cu un model prestabilit (ideal educațional) și, pe de altă parte, crearea unor condiții materiale de viață (considerate echitabile) în special sub aspectul gestionării spațiale a teritoriului și a resurselor economice, în condițiile unei democrații participative și al ocrotirii identității culturale (cu privire la limbă, credințe, tradiții, obiceiuri, vestimentații), respectiv al *diversității culturale*, ca principalul resort al dezvoltării durabile¹⁶. Sigur că, sub aceste aspecte, noțiunea nu exprimă altceva decât drepturile și libertățile omului, în sensurile care acestea sunt recunoscute de actele normative internaționale, europene și naționale. Cu toate acestea, dezvoltarea durabilă pare să se deosebească în unele puncte esențiale. În timp ce drepturile și libertățile omului au în centrul lor ideea de asigurare și de promovare a libertăților de gândire și de acțiune, *dezvoltarea durabilă* rămâne transgresată de finalitatea globalizării, dar și de unele particularități incompatibile cu noțiunea de libertăți. Iar poate cea mai antitetică în raport cu statul de drept (un concept mult mai vechi, mai transparent și mai acceptat în lumea juridică) este aceea că urmărește punerea în scenă a *binelui comun* și a unui *model uman* după o piesă centrală, preredactată și regizată chiar de artizanii globalizării¹⁷.

De asemenea, contrapusă identității culturale și, implicit, diversității culturale este și tendința de *omogenizarea culturală* înspre care se îndreaptă tot mai mult arhipelagul cultural al Europei de astăzi. Un fenomen strâns legat de globalizare¹⁸

¹⁴ Celac, S. (coord.). *Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă a României 2030*. Miercurea-Ciuc: Ed. Alutus, 2020, p. 13.

¹⁵ În prezenta lucrare, termenii de *globalizare* și *mondializare* sunt abordați echivalent, deși există o parte a literaturii care nu agreează sinonimia și îi abordează ca noțiuni distincte.

¹⁶ Preambulul Convenției privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale, publicate în M. Of. nr. 559 din 28 iunie 2006.

¹⁷ Considerăm că ceea ce marii globaliștii ai istoriei – Alexandru cel Mare, Napoleon, Hitler – nu au reușit să obținut pe calea armelor, globaliștii de azi sunt pe cale de a reuși cu sprijinul educației, însă prin metode subliminale de „fabricare” a consimțământului uman.

¹⁸ Brie, M., Horga, I. *Europa: frontiere culturale interne sau areal cultural unitar*. În: Revista științifică trimestrială *Moldoscopie*, nr.3 (50) 2010, pp. 123-143. [vizualizat la 09.12.2022] Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/17572/dublincore

și, spunem noi, de intruziunea și excesivitatea legislației, de progresul tehnologic și, nu în ultimul rând, de politicile publice. Iar unele dintre asemenea tendințe se manifestă și pe filiera influențelor venite dinspre SUA, exemplificând aici recomandările notorii ale UE în sensul evitării unor termeni, precum „mamă” și „tată” în favoarea celui de „părinte” (chestiuni care nu au rămas fără ecou în școlile din România).

O altă dimensiune a dezvoltării durabile o reprezintă eradicarea sărăciei extreme, până în anul 2030, obiectiv stabilit în cadrul procesului de globalizare și față de care România, ca stat membru al UE, are sarcina să-l îndeplinească¹⁹. Desigur că, până în prezent, o asemenea sarcină nu a împiedicat țara noastră să devină „campionă” europeană la riscul expunerii la sărăcie și excluziune socială²⁰.

Admițând că am surprins într-o oarecare măsură esența (inclusiv cea antidemocratică) dezvoltării durabile, în cele ce urmează ne vom rezuma la o scurtă analiză a noțiunii din unghiul educației și al amenajării teritoriale în raport cu legislația în vigoare din România. Demers în care nu ne vom distanța nici de tangajele conceptuale și managementul falacios al autorităților și instituțiilor autohtone de punere în valoare a drepturilor esențiale ale omului.

2. Analiza noțiunii de dezvoltare durabilă din unghiul idealului educațional și a economiei naționale²¹

Și la nivelul României postdecembriste s-a simțit impulsul materializării conceptului de „ideal educațional al școlii românești” în ton cu tendințele și politicile statelor lumii modern. Adică, inventarea unor stiluri pedagogice și norme juridice care să contribuie la formarea unui individ ușor adaptabil la cerințele și proiectele „mari” ale arhitecților din spatele puterii publice. Sau mai elegant spus, de creare a unui individ suficient de pregătit pentru a face față nevoilor, cerințelor și aspirațiilor societății, prezente și viitoare, cum spune pedagogia prospectivă. De aceea, axiologic, noțiunea de ideal educațional se poate identifica chiar în centrul conceptului de dezvoltare durabilă, iar expresia juridică a unui asemenea ideal se oglindește în dispozițiile legislației noastre educaționale. Mai exact, în cuprinsul Legii

¹⁹ Ministerul Afacerilor Externe. *Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă*. [vizualizat la 09.12.2022] Disponibil: <https://www.mae.ro/node/35919>.

²⁰ EUROSTAT: *România, pe primul loc în Europa la riscul de expunere la sărăcie sau excluziune socială. Peste o treime din populație, afectată*. [vizualizat la 21.09.2022]. Disponibil online: <https://www.euro.pafm.ro/eurostat-romania-pe-primul-loc-in-europa-la-riscul-de-expunere-la-saracie-sau-excluziune-sociala-peste-o-treime-din-populatie-afectata/>.

²¹ În principiu, conținutul acestei secțiuni se regăsește și în referatul întocmit în anul 2022 de către autor sub titlul de „Finalitățile educației – la cumpăna dintre pedagogie și legislație”, la disciplina „Fundamentele pedagogiei” din cadrul Programului de formare psihopedagogică a Departamentului pentru Pregătirea Personalului Didactic, Nivelul I, al Universității de Vest Vasile Goldiș din Arad.

nr. 1/2011 (succesoare a Legii învățământului nr. 84/1995), care potrivit art. 2 alin. (3) spune că noțiunea constă în *„dezvoltarea liberă, integrală și armonioasă a individualității umane, în formarea personalității autonome și în asumarea unui sistem de valori care sunt necesare pentru împlinirea și dezvoltarea personală, pentru dezvoltarea spiritului antreprenorial, pentru participarea cetățenească activă în societate, pentru incluziune socială și pentru angajare pe piața muncii”*.

Pentru a surprinde și a deretica intenția teleologică din construcția normativă precitată, vom porni de la acea constatare potrivit căreia, la nivelul scopurilor pedagogice, proiecțiile teoretice ale ultimelor decenii au vizat educația pentru democrație, pentru valorile socio-umane și mai ales pentru acceptarea diversității etnice, rasiale, religioase, culturale etc. O premisă care în plan teoretic pare să fie onorabilă și binevenită, mai ales că își găsește un reflex dinamic și justificativ în miezul conceptual al drepturilor omului. Cu toate acestea, pentru a putea înțelege mai îndeaproape modelul de personalitate urmărit, dar și pentru a avea reprezentarea scopurilor educaționale subsumate unui asemenea ideal, vom purcede la o sumară analiză a textului de lege la care am făcut referire.

În primul rând, reținem că alineatul anteenunțat vorbește de *„dezvoltarea liberă, integrală și armonioasă a individualității umane”* pentru *„asumarea unui sistem de valori care sunt necesare pentru.... participarea cetățenească activă în societate* (n.n. democrație participativă).. *și pentru angajare pe piața muncii”*.

Ori dincolo de faptul că legiuitorul vede dezvoltarea armonioasă a individului prin impunerea unui set de priorități numite „competențe” (recunoscute tot ca „valori”), dar pe care le raportează la piața munci, declasând astfel valorile umane generale, ne aduce în fața interogației despre ce soi de *libertate* și armonie poate fi vorba. Respectiv la ce fel de democrație participativă se referă din moment ce autoritățile statului au fost și sunt în continuare cele care hotărăsc programele școlare și ce anume trebuie să cunoască un individ. Altfel spus, statul și-a arogat rolul de „demiurg”, el știe tot, prescriind rețeta de valori necesare formării „libere” a personalității educabilului. Înfricoșător. Sigur că un asemenea sistem în care noțiunea de ideal educațional se află „sub ocupație” etatică este prin definiție contrapuz unui drept autentic. Este un sistem vădit incompatibil cu noțiunile de libertate și democrație și opus liberei dezvoltări a personalității și demnității umane.²²

Pe de altă parte, democrația (ca mijloc) și libertatea (ca scop), în special *libertatea de conștiință* care deține rolul crucial în formarea individualității și creativității umane, sunt concepte ce implică existența unor obiective educaționale focalizate pe cunoașterea *dreptului* și a *democrației*. Ori, așa cum bine știm, în decursul

²² Zakarias K., Benke K. *Demnitatea umană în jurisprudența instanțelor constituționale din Germania, Ungaria și România*. În: Buletinul Curții Constituționale, 2013/2, [vizualizat la 09.09.2022] Disponibil: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2021/01/zakarias_benke.pdf.

învățământului școlar românesc nu au existat obiective și discipline în acest sens²³ și, implicit, nici un ideal al dezvoltării libere și armonioase, ca să nu mai vorbim de penuria cadrelor didactice specializate din această perspectivă. Sigur că, în raport cu exigențele noțiunii, am putea spune că democrația rămâne un vis chiar și pentru statele cu economiile cele mai avansate ale lumii. Însă acesta reprezintă un argument suplimentar pentru a înțelege că nu putem aspira la atingerea unui asemenea *ideal* din moment ce învățământului școlar îi lipsesc cu desăvârșire *obiectivele* aferente valorilor fundamentale, respectiv acele discipline și cadre didactice care să dezvolte înțelegerea dreptului și a democrației - fundamente *sine qua non* ale unei societăți libere.

Cu toate acestea, nu putem să ascundem respectul convenit acelei teze din textul precitat care privește „participarea cetățenească”, participare care pare să fie rezultatul intenției formale a legiuitorului național de a se pune în acord cu democrația participativă europeană. O versiune a democrației (care se apropie de democrația directă, ideală) menită să micșoreze distanța dintre oamenii de rând și reprezentanții lor și pe care textul articolului 10, alineatul 3, din Tratatul de la Lisabona a impus-o în vederea realizării unei Uniuni Europene mai democratice. Din păcate însă această reglementare regională nu este suficientă din moment ce nu asigură acea participare locală care să o facă susceptibilă de a produce efecte juridice în teritoriu, așa cum din învățământul autohton lipsesc valorile fundamentale care să-i dea substanță și concretețe.

Textul de lege aferent idealului educațional mai vorbește și de tipul de personalitate centrat pe valori (competențe) necesare „*pentru dezvoltarea spiritului antreprenorial... și pentru angajare pe piața muncii*”. Ori și această chestiune comportă, în opina noastră, cel puțin câteva ajustări:

a) Una de ordin strict formal, în sensul că educația antreprenorială a fost o disciplină aproape inexistentă în învățământul școlar postdecembrist²⁴;

b) Și alta de fond. Aici dorim să atragem atenția asupra faptului că *spiritul antreprenorial și piața muncii* sunt noțiuni afiliate conceptual *economiei de piață liberă*²⁵. Prin urmare, ceea ce se omite de legislație și pedagogie este faptul că libertatea pieței (*laissez-faire*) reprezintă o noțiune flagrant incompatibilă cu regimul economic cunoscut sub denumirea de *capitalism*, slăvit fără temei de actualele instituții economice și educaționale. Spunem aceasta deoarece, slujind unui singur scop - al maximizării profiturilor - capitalismul dictează regulile pieței. În felul acesta, „evaporă” orice fărâma de libertate și de democrație economică. Adică desființează însăși fundamentul *liberal* al pieței economice (al echilibrului dintre

²³ Abia începând cu anul școlar 2022-2023, educația juridică are șansa de deveni accesibilă tinerilor, grație Legii nr. 273 din 16 noiembrie 2021, pentru modificarea Legii educației naționale nr. 1/2011.

²⁴ Acesta a fost introdus abia prin Legea nr. 273 din 16 noiembrie 2021.

²⁵ Constituția României, art. 135 alin. (1).

cerere și ofertă), lucru care se întâmplă în zilele noastre cu o deosebită agresivitate. De altfel, încă din anii „Marelui Crah” s-a demonstrat că autoreglarea pieței libere nu poate funcționa în cadrul capitalismului datorită insațiabilității și rapacității marilor capitaluri. Așadar, conivența politicilor educaționale românești și străine la reinventarea acestui mit – capitalismul –, în contextul căderii regimurilor fostelor state comuniste, prăbușite la rândul lor sub greutatea propriilor abuzuri, și orientarea conceptuală a tinerilor către valori comerciale subjugate de un sistem economic profund inechitabil, echivalează cu o mare și dezonorantă îndoctrinare educațională.

Credem că problema actuală și de fond a idealului nostru educațional trebuie privită din perspectiva valorilor umane generale (nu a „competențelor”) și, evident, a acelor teorii și idei care le sprijină. Idei pe care le regăsim transpuse și în unele normele constituționale²⁶ (norme care prin statutul lor juridic sunt net superioare legii educației) în virtutea cărora statul român este obligat să ia măsuri ferme pentru dezvoltarea economiei naționale în scopul asigurării unui nivel de trai decent tuturor cetățenilor (tratatele internaționale vorbesc în acest sens chiar de o obligație solidară a statelor). Ori aceasta înseamnă că, mai înainte de a pune în discuție modelul educativ, trebuie elaborat un model economic compatibil cu economia de piață liberă, dar și cu echitatea, inclusiv din unghiul distribuirii resurselor. Sigur că, abia după concretizarea unui asemenea model, se poate vorbi despre un *antreprenoriat* compatibil cu acesta.

c) Și, în sfârșit, tendința societății moderne, de a promova specialiști, ca urmare a diviziunii tot mai segregacioniste a munci, în opinia noastră trebuie abordată cu multă temperanță și, în niciun caz prin devansarea valorilor fundamentale. Spunem aceasta deoarece insuficiența echipării morale a educabililor și lipsa unei civism de larghețe culturală (cerințe indispensabile democrației), dublate de excesivitatea creării de „specialiști egoiști” (competențe) reprezintă, cum spune Pascal Bruckner, o combinație teribil de primejdioasă la adresa democrației.²⁷

Așadar, educația morală și civică sunt mult prea importantă pentru a fi lăsate la cheremul factorului politic, ea este însăși cheia soluționării problemelor umane fiindcă, așa cum spunea Gustave Le Bon, caracterele sunt cele care hotărăsc destinele popoarelor.²⁸ Un motiv suficient pentru a pleda pentru dezvoltarea valorilor și a libertăților morale și civice în educație, lucru de neimaginat fără cunoașterea și respectarea drepturilor și libertăților. Credem că este timpul ca asemenea aserțiuni să nu mai fie abordate ca truisme banale. Ci ca priorități pedagogice pentru a fi asimilate, interiorizate și devenite părți integrante din ceea

²⁶ Ibidem, art. 47 alin. (1).

²⁷ Bruckner, P. *Op.cit.*

²⁸ Gustave Le Bon. *Psihologia mulțimilor*. Traducere de Potcoavă I. București: Ed. Librex, 2022, pp. 108-109.

ce Eugen Ehrlich numea, la începutul secolului trecut, „dreptul viu”²⁹. O cerință care, în opinia noastră, este imperativă oricărei societăți care se dorește în armonie cu realitatea sa biologică, psihologică și socială.

3. Abordarea dezvoltării durabile din perspectiva gestionării spațiale a teritoriului

Analizând conținutul Legii nr.350/2001³⁰, una dintre puținele legi naționale care fac referire la noțiunea de *dezvoltare durabilă*, observăm intenția de raliere a legiuitorului național față de politicile unionale focusate pe creșterea standardului de trai al populației, dar din păcate într-un spectru economic și normativ supra-reglementat, intruziv și teribil de alambicat.

În virtutea acestui act normativ, reținem că autoritățile publice au obligația de a gestiona și garanta avuția națională³¹ în cadrul unui proces decizional chibzuit și centrat pe **competențe legale**.³² Și, totodată, pe capacitatea decidenților de a crea mecanisme tehnice și juridice adecvate asigurării „*dezvoltării durabile*”³³ și respectării interesului general, în sensul creșterii standardului de viață al colectivităților umane „*în concordanță cu valorile și aspirațiile societății*”³⁴.

Urmând modelul francez („*urbanisme*” și „*aménagement du territoire*”), mai reținem și faptul că în țara noastră amenajarea teritoriului privește suprafețele de teren în ansamblu, dominate de mediul natural, în timp ce urbanismul, reprezintă o parte a amenajării teritoriale care vizează acele spații concrete construite de om în cuprinsul localităților. Raportul între cele două noțiuni fiind deci de la întreg la parte.

În orice caz, în vederea asigurării *dezvoltării durabile*, constatăm că măsurile reglementate de Legea nr.350/2001 își au punctul de plecare în inițierea unor

²⁹ Ehrlich, E. *Despre „Dreptul viu”*. În: Conferință din cadrul Institutului Sud-Est European din 12 și 19 decembrie 1920 și ulterior, în ziarul Neamul românesc din anii 1920 și 1921. [vizualizat la 21.09.2022]. Disponibil online: https://www.constcourt.md/public/files/file/Publicatii/2018/Eugen_Ehrlich_-_Despre_dreptul_viu.pdf.

³⁰ Legea nr.350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul, publicată în M. Of. al României nr. 373 din 10 iulie 2001 și Ordinul nr.233/2016 pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare a Legii nr. 350/2001, publicat în M. Of. al României, Partea I nr. 199 din 17 martie 2016.

³¹ Potrivit art. 1, alin 1 și 2 din Legea nr.350/2001.

³² Așa cum rezultă din conținutul prevederilor art. 1, alin. (2) și (3), coroborate cu dispozițiile art. 25 alin (1) din Legea nr.350/2001, „*Consiliul local coordonează și răspunde de întreaga activitate de urbanism desfășurată pe teritoriul unității administrativ-teritoriale și asigură respectarea prevederilor cuprinse în documentațiile de amenajare a teritoriului și de urbanism aprobate.*”

³³ Conceptul de *dezvoltare durabilă* s-a dorit inițial ca fiind un remediu față de degradarea mediului înconjurător și de scăderea resurselor naturale, însă ulterior acesta s-a extins la toate formele și metodele de dezvoltare socio-economică (sănătate, educație, drept etc.), ceea ce implică schimbarea concepției despre economie, societate și politică.

³⁴ Potrivit art. 2, alin.(1), coroborat cu art.1 alin. (3) și (4), din Legea nr. 350/2001.

regulamente și documentații. Acestea se reflectă la nivel național într-un *regulament general de urbanism*, iar în teritorii (județe, orașe, comune), într-un cadru tehnic, juridic și economic adecvat și specific activităților de dezvoltare eficientă și durabilă a unităților administrativ-teritoriale.

Un asemenea cadru este guvernat, la nivel teritorial, de *regulamentul general de urbanism*³⁵ și de 3 „documentații” sau „planuri” de urbanism - care sunt inițiate, elaborate, avizate și aprobate, în condițiile legii enunțate. Și care, așa cum vom vedea, din unghi juridic nu sunt altceva decât acte administrative cu caracter normativ subordonate ierarhic³⁶, dinspre centru către unitățile administrativ-teritoriale, începând cu planul urbanistic general (PUG) și continuând cu actele administrativ normative inferioare, mai exact cu planul urbanistic zonal (PUZ) și planul urbanistic de detaliu (PUD).³⁷

În alte cuvinte, pentru ca cele 3 documentații/planuri de urbanism să poată fi transpuse în practică, adică pentru a putea fi implementate și produce efecte juridice opozabile terților, este necesară inițierea³⁸, elaborarea³⁹, avizarea și aprobarea lor prin hotărâri ale consiliilor locale ale unităților administrativ-teritoriale (respectiv, prin hotărâre a consiliului general al municipiului București). Deci, ceea ce conferă finalmente fezabilitate documentațiilor de urbanism sunt avizele (avize de oportunitate), în timp ce caracterul de normă juridică este dat de aprobarea lor prin hotărârile autorităților publice locale sau, după caz, centrale. Hotărâri care, potrivit legii, sunt supuse contenciosului administrativ⁴⁰. Astfel, dreptul de a ataca asemenea hotărâri trebuie să se încadreze într-un termen de 5 ani, socotiți de la data aprobării, sub sancțiunea prescripției⁴¹.

În ceea ce privește *regulamentul general de urbanism*, acesta este un act normativ alcătuit din norme juridice directe, aprobate de autoritatea administrației

³⁵ Aprobabil prin H.G. nr. 525/1996 pentru aprobarea Regulamentului general de urbanism (modificată și republicată). Începând din anul 2021 există demersuri concrete (H.G. nr. 298/2021) de unificare a legislației în forma unui Cod al urbanismului.

³⁶ Deși art. 8 din Legea nr. 350/2001 vorbește de principiul ierarhizării doar cu privire la *activitatea de amenajare a teritoriului*, totuși considerăm că din economia dispozițiilor legii se degajă aplicarea acestuia și în ceea ce privește activitatea de urbanism.

³⁷ Potrivit art. 45 din Legea nr. 350/2001 „Documentațiile de urbanism sunt următoarele: a) Planul urbanistic general și regulamentul local aferent acestuia; b) Planul urbanistic zonal și regulamentul local aferent acestuia; c) Planul urbanistic de detaliu”.

³⁸ Inițiativa elaborării PUG aparține doar autorității publice locale, în timp ce inițiativa elaborării PUZ și PUD aparține autorității publice locale, dar și persoanelor fizice și/sau juridice interesate, în condițiile prevăzute de art. 50 și 54 din Legea nr. 350/2001.

³⁹ Inițiativa elaborării PUG, PUZ și PUD aparține autorității publice locale.

⁴⁰ În acest sens, sent. civ.nr.2909/2018 a Tribunalului Cluj, devenită definitivă prin Decizia Curții de Apel Cluj. [vizualizată la 04.09.2022]. Disponibilă online: <https://www.clujust.ro/decizie-definitiva-pug-ul-municipiului-cluj-napoca-a-instituit-o-limitare-a-dreptului-de-proprietate-fara-fundament-legal-si-contrar-art-44-din-constitutie/>.

⁴⁰ Art. 64 alin. (3) din Legea nr. 350/2001.

⁴¹ Art. 64 alin. (3) din Legea nr. 350/2001.

publice centrale (guvern), cu caracter general (cu aplicativitate la nivel național) care integrează și, totodată, dă startul concretizării planurilor urbanistice de amenajare a teritoriului și regulamentelor locale de urbanism.

Planul urbanistic general este o sintagmă care desemnează, așa cum am arătat, nu doar o simplă documentație tehnică (piese/planșe desenate), ci și unele „piese scrise” precum un memoriu tehnic și un regulament local de urbanism⁴² și, foarte important, un act administrativ normativ⁴³, desigur alături de reglementările generale adoptate la nivelul unității administrativ-teritoriale. Utilitar, teritorial și juridic, putem spune că planul urbanistic general are scopul dezvoltării omogene a zonelor de interes public pentru o perioadă de 10 ani și se bucură de o forță juridică superioară celorlalte planuri urbanistice. Cu toate acestea, planul urbanistic general, elaborându-se în baza regulamentului general de urbanism, rămâne subordonat acestuia din urmă care, așa cum am arătat, se adoptă prin hotărâre de guvern, iar ambele deopotrivă sunt subordonate legii – ca act normativ emis de organul legiuitor. Practic, din unghi administrativ, putem spune că, planul urbanistic general coordonează întreaga activitate urbanistică la nivel local sau județean.

La rândul său, *planul urbanistic zonal*⁴⁴ este din punct de vedere tehnic un proiect care, față de planul urbanistic general, stabilește într-o manieră mult mai detaliată modalitatea de dezvoltare a unei zone delimitate din aria de cuprindere a unei unități administrativ teritoriale și asigură punerea în aplicare a planului urbanistic general. De asemenea, el este alcătuit din piese desenate și scrise (documentație tehnică avizată, regulamentul) și din hotărârea consiliului local care-i conferă un caracter juridic normativ sau, cum spune jurisprudența, de „*act administrativ cu caracter normativ*”.⁴⁵

Și, în sfârșit, *planul urbanistic de detaliu* este un act de „*reglementare specifică pentru o parcelă în relație cu parcelele învecinate*”⁴⁶ și vine în subordonarea și detalierea prevederilor planului urbanistic general sau planului urbanistic zonal, evident, în scopul declarat de creștere a nivelului de trai al membrilor comunităților.

⁴² Din PUG face parte integrantă și regulamentul local de urbanism (RLU), conform art.46 ind.1, litera c, din Legea 350/2001.

⁴³ Potrivit art. 46 alin.1 din Legea nr. 350/2001, PUG (asemenea PUZ și PUD) are caracter de reglementare, iar din anexa 2 a Legii se arată faptul că prin caracterul de reglementare se înțelege „*însușirea unei documentații aprobate de a impune anumiți parametri soluțiilor promovate*”.

⁴⁴ Pentru zone construite protejate inițierea elaborării PUZ aparține colectivității locale (reprezentate de Consiliul local), unor organisme ale administrației centrale sau investitori particulari, după caz, conform criteriilor stabilite prin art.24 din Ordinul nr. 562 din 20 octombrie 2003 emis de Ministerul transporturilor, construcțiilor și turismului.

⁴⁵ Potrivit art.47 din Legea nr.350/2001, PUZ are caracter de reglementare specifică, iar Î.C.C.J., prin decizia nr.12 din 28 iunie 2021, publicată în M. Of., partea I nr. 933 din 30.09.2021, a stabilit că „*hotărârea consiliului local de aprobare a unui plan urbanistic zonal reprezintă un act administrativ cu caracter normativ*”.

⁴⁶ Art. 48 alin. 1) și 3) din Legea nr. 350/2001.

Din analiza per ansamblu a celor de mai sus, se poate reține că noțiunea de *dezvoltare durabilă*, în accepțiunea legiuitorului român, rămâne un concept elaborat într-un cadru minuțios planificat de către „*decidenți*” (parlament-guvern-autorități locale) în baza unor acte normative concentrice și imperative. Astfel că ne întrebăm care e locul și rolul populației civile pe o scenă deja prezerată autorităților, în contextul în care PIDCP spune că „...*fiecare cetățean trebuie să aibă dreptul și posibilitatea de a lua parte la conducerea afacerilor publice*”.⁴⁷ Ca să nu mai vorbim de faptul că Tratatul de la Lisabona conferă fiecărui cetățean dreptul de a lua parte la viața democratică, iar în perioada 2013-2015, CDO a atras atenția statelor, în mai multe rânduri, să ia toate măsurile pentru a asigura *in concreto* dreptul populației civile de a participa, în condiții de egalitate, la afacerile politice și publice.⁴⁸ Până și Legea nr.350/2001 impune, pe lângă respectarea unor principii⁴⁹, pe cel al participării populației la luarea deciziilor. Așadar, omiterea elaborării unui cadru normativ care să asigure participarea directă a cetățenilor la procesele decizionale și de administrare a treburilor publice este profund antidemocratică. Mai ales că un asemenea proces organizatoric implică respectarea dreptului de proprietate publică și privată, chestiuni care presupun inclusiv decongestionarea imobilelor de acele limitări care, în limbajul CEDO, mai poartă și denumirea de „*ingerințe*” ale exercitării acestui drept fundamental.

Pe de altă parte, mai observăm și faptul că din conținutul primelor sale texte normative, legea națională mai sus evocată își anunță ironic intenția de a depăși cadrul sugerat de propria-i titulatură („...*privind amenajarea teritoriului și urbanismul*”), precum și dorința de a excede obiectului de reglementare al Codului civil (care vizează asigurarea raporturilor dintre persoane în spiritul bunei conviețuiri sociale). O concluzie care este sprijinită și de faptul că legea precizează în mod expres că angajează autoritățile în asigurarea premiselor creșterii neconținute a calității și confortului vieții umane. Și, evident, de acele texte de lege nu vizează doar condițiile materiale de locuit, de muncă, de transport, de protecția mediului, ci fac (doar) referire la dezvoltarea *identității culturale* și arhitecturale etc.⁵⁰, fără însă să ne dezvăluie cum va face aceste lucruri.

⁴⁷ Art. 25 din Pactul internațional pentru drepturile civile și politice, tratat adoptat prin Rezoluția 2200A (XXI) a Adunării Generale a Națiunilor Unite din 16 decembrie 1966, în vigoare din 23 martie 1976.

⁴⁸ Rezoluții adoptate de Consiliul Drepturilor Omului al ONU, în perioada 2013-2015: Rezoluția din 8 octombrie 2013 (vizualizată la 04.09.2022, disponibilă: http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/305484/A_HRC_RES_24_8-EN.pdf?sequence=3&isAllowed=y), Rezoluția privind participarea egală la afacerile politice și publice din 2014, A/HRC/RES/24/8, Rezoluția privind egalitatea de participare la afacerile politice și publice din 2015 (vizualizată la 04.09.2022, disponibilă: <http://docbox.un.org/DocBox/docbox.nsf/GetFile?OpenAgent&DS=A/HRC/RES/30/9&Lang=E&Type=DOC>).

⁴⁹Principii precum cel al autonomiei locale, al descentralizării, al deconcentrării serviciilor publice, al parteneriatului, al transparenței etc.

⁵⁰ Așa cum rezultă din cuprinsul primelor 3 articole ale Legii nr.350/2001.

Așadar, putem spune că, teleologic, Legea nr.350/2001 debutează extrem de succulent, propunându-și să asigure mijloacele necesare ascensiunii nivelului de trai nu numai în plan spațial, ci în toate ungherele vieții umane. Adică să dea expresie dimensiunii plene standardului de trai, desigur ca drept subiectiv și fundamental al omului și într-un climat democratic-participativ, așa cum configurația unui asemenea drept se degajă din constituția României și mai ales din tratatele internaționale și regionale încheiate sau ratificate de țara noastră.

Din păcate însă nu putem trece neobservat faptul că această intenție de o mărinimie enciclopedică dispăre subit chiar după primele 3 articole. Astfel că, începând cu următoarele texte normative, nu mai găsim nicio reminiscență din generozitatea și franchețea inițială a legiuitorului, acesta mărginindu-se la chestiunile tehnice ale amenajării teritoriului și urbanismului, o abordare care va fi confirmată și de normele sale de aplicare.

4. Concluzii

Neîndoielnic, conceptul de *dezvoltarea durabilă* reprezintă, dincolo de precaritatea sa juridico-instituțională, o componentă a discursului politic european și nord-american. Retică pliată pe realizarea unor obiective precum îmbunătățirea crescendo a calității vieții umane, a mediului, dar și pe coeziune socială, echitate, ocrotirea diversității culturale ș.a. Ori studiul problematicii pe care o ridică noțiunea din perspectiva dreptului pozitiv și a politicilor aplicate pe teritoriul României la nivelul școlii, locului de muncă sau de domiciliu (adică din unghiurile idealului educațional și al gestionării teritoriului), relevă faptul că în afara obiectivelor declarate și a finalității politico-economice (globalizarea/mondializarea) mai există și alte valențe relativ absconse. Și ne referim în particular la acelea care aduc atingeri iremediabile drepturilor esențiale ale omului (dreptul la identitate culturală, la libera dezvoltare a personalității umane, la un trai decent ș.a.), cum ar fi:

- *Prestabilirea unui model educațional de personalitate articulat pe prioritățile cerute de piața munci* (nu pe valori fundamentale). Fiindcă, așa cum am putut vedea, pe axa valorilor care concură la formarea individului uman - școală, profesie - crearea omului nou după tiparul marilor corporații financiare face ca accentul prioritar să nu cadă pe valorile pe care psihologia le recunoaște ca fiind esențiale formării unei minți sănătoase: *moralitate, libertate, toleranță* ș.a. Ci mai degrabă pe un sistem eclectic de valori comerciale (competențe) și criterii (avize, aprobări, autorizații ș.a.) care, în fond, reprezintă cele mai notorii forme istorice de manipulare și de cenzură a libertății umane și care au influențat teribil destinele umanității;

- *Tendința de omogenizare culturală*, ca trăsătură definitorie a procesului de globalizare, dar și ca efect al unei ample juridicizării, duce în derizoriu dreptul ontologic la *identitate culturală*, respectiv la *diversitate culturală*. Desigur, în pofida faptului că asemenea valori identitare sunt ocrotite de constituțiile statelor membre ale UE, de cartea drepturilor fundamentale a Uniunii și chiar de tratatele internaționale;

- *Stabilirea spațiului de locuit/profesional și a căilor de acces* în condițiile autorizate de normele de urbanism și de amenajare a teritoriilor. Chestiune care implică parcurgerea unor proceduri normative extrem de birocratice elaborate de parlament, guvern și autoritățile locale, după caz, fără o participare democratică a membrilor comunităților;

- *Cerința implicării individului în administrarea comunităților* (democrație participativă) este de asemenea nesustenabilă în contextul în care cunoștințele elementare de drept nu s-au regăsit în curriculum-ul educației școlare⁵¹, iar inegalitățile economice și nivelul crescând al sărăciei acute nu au stârnit interesul legiuitorului de a adopta soluții legislative adecvate rezolvării acestor probleme;

- La toate acestea se mai adaugă și faptul că per ansamblu școala, domiciliul, locul de muncă și chiar de petrecere a timpului liber sunt supuse unei *invoazii ciclopice și expansive de norme și proceduri juridice* (care depășesc sfera cunoașterii lor chiar și în mediile profesionale), reglementări secondate de obligația cunoașterii și respectării lor, cu consecința sporirii *permanente a stării de insecuritate a omului*. Ori claustrarea individului uman într-o astfel de matriță normativistă este vădit incompatibilă cu noțiunea de creștere a confortului de viață.

Dimpotrivă, generează o stare de frică, de nesiguranță și de dependență a individului față de un sistem al normelor și nu al oamenilor, ca să-l parafrazăm pe Leisner⁵².

Grupând toate aceste concluzii în planul formării personalității, putem spune că *dezvoltarea durabilă* aduce odată cu beneficiile, un drept pozitiv compulsiv, excesiv și aservit globalizării (antidemocratic), dar și o transformare biopsihosocială radicală a individului uman. Din păcate, după un model de personalitate quasi-epurat de valori morale și filosofice, transfigurat de un normativism juridic vast, dar și de o cultură curriculară alcătuită după o rețetă care combină la nivelul cogniției mercantilismul capitalist cu etica organizațională și specializarea profesională.

⁵¹ Așa cum am arătat deja, educația juridică a fost cuprinsă în lege ca disciplină obligatorie abia la finele anului 2021 (legii nr. 273 din 16 noiembrie 2021) și a devenit operațională începând cu anul școlar 2022-2023.

⁵² Este vorba de celebra-i remarcă a lui Leisner Walter: „*acesta nu este Guvernământul oamenilor, este Domnia Normelor*”. Leisner, W. *L'État de droit-une contradiction ?* În: Recueil D' études en hommage à Charles Eisenmann, Paris, Cujas, 1975, p.66.

Și cum în România, din perspectiva laturii constructive⁵³, dezvoltarea durabilă reprezintă unul dintre cele mai răsunătoare eșecuri postdecembriste, parlamentul țării a creat recent o nouă funcție publică, cea de *expert în dezvoltare durabilă*.⁵⁴ Am devenit astfel prima țară din UE cu un asemenea standard ocupațional și, totodată, cea mai expusă la riscul sărăciei și excluziunii sociale⁵⁵, o cinicitate venită parcă să ne reamintească de butada caragialiană: „*curat murdar, coane Fănică*”.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bruckner, P. *Mizeria prosperității*. București: Ed. Trei, 2002.
2. Brie, M., Horga, I. *Europa: frontiere culturale interne sau areal cultural unitar*. În: Revista științifică trimestrială *Moldoscopie*, nr.3 (50) 2010, pp. 123-143. [vizualizat la 09.12.2022] Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/17572/dublincore
3. Celac, S. (coord.științific). *Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă a României 2030*. Miercurea-Ciuc: Ed. Alutus, 2020.
4. Djuvara, M. *Teoria generală a dreptului, vol. I*. București: Editura Librăriei Socec & Co., 1930.
5. Gustave Le Bon. *Psihologia mulțimilor*. Traducere de Potcoavă I. București: Ed. Librex, 2022.
6. Ehrlich, E. *Despre „Dreptul viu”*. În: Conferință din cadrul Institutului Sud-Est European din 12 și 19 decembrie 1920 și ulterior, în ziarul *Neamul românesc* din anii 1920 și 1921. [vizualizat la 21.09.2022]. Disponibil online: https://www.constcourt.md/public/files/file/Publicatii/2018/Eugen_Ehrlich_-_Despre_dreptul_viu.pdf
7. EUROSTAT: *România, pe primul loc în Europa la riscul de expunere la sărăcie sau excluziune socială. Peste o treime din populație, afectată*. [vizualizat la 21.09.2022]. Disponibil online: <https://www.europafm.ro/eurostat-romania-pe-primul-loc-in-europa-la-riscul-de-expunere-la-saracie-sau-excluziune-sociala-peste-o-treime-din-populatie-afectata/>
8. Legislație și jurisprudență
9. Ministerul Afacerilor Externe. *Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă*. [vizualizat la 09.12.2022] Disponibil: <https://www.mae.ro/node/35919>

⁵³ Prin latura constructivă a dezvoltării durabile ne referim în principiu la dezvoltarea democrației participative, la ocrotirea identității culturale, a mediului, la eradicarea sărăciei, la creșterea calității vieții etc.

⁵⁴ O.U.G. nr. 138/2021 pentru modificarea și completarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 57/2019 privind Codul administrativ, publicată în M. Of. nr. 1243 din 29 decembrie 2021.

⁵⁵ EUROSTAT. Op. cit.

10. Preda, C. *Introducere în știința politică*. Ediția a III-a. București: Ed. Polirom, 2019.
11. WCED (Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare), *Our common Future* (denumirea este cunoscută și sub expresiile *Viitorul nostru comun* sau *Raportul Brundtland*), publicat în presa Universității Oxford în octombrie 1987.
12. Zakarias K., Benke K. *Demnitatea umană în jurisprudența instanțelor constituționale din Germania, Ungaria și România*. În: *Buletinul Curții Constituționale*, 2013/2, [vizualizat la 09.09.2022] Disponibil: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2021/01/zakarias_benke.pdf